

Krzysztof Sawicki, Karol Konaszewski

Uniwersytet w Białymstoku

O identyfikacji młodzieży z subkulturą kibiców piłkarskich

The identification of youth with the subculture of football fans

ABSTRACT: The article poses a question on the identity of the youth that associate with the subculture of football fans. The main subject relates to the description of football fans culture as a social group. The subculture of football fans appears very homogenous, which is misleading. On one hand members of the subculture spend their free time supporting their favorite team, participating in sport events, organizing money-raising and promoting patriotic feelings. On the other hand, they are associated with the neo-fascist slogans and symbols, shouting anti-Semitic chants and committing acts of physical violence. The article identifies challenges for the education policy and practices that may be fundamental in creating prevention programs, aimed at the development of a new football fan identity, which would promote open, understanding and tolerant attitudes within this community.

KEYWORDS: identification, youth, subcultures, identity.

STRESZCZENIE: Artykuł jest próbą poszukiwania odpowiedzi na pytanie o tożsamość młodzieży z subkultur kibicowskich. Analiza problemu sprowadza się do opisu subkultury kibiców piłkarskich jako grupy społecznej kształtującej parametry indywidualne i grupowe młodych ludzi. Grupa ta jest tylko pozornie jednorodna. Członkowie spędzają czas wolny na kibicowaniu ulubionej drużynie i uczestniczeniu w widowiskach sportowych. Co więcej organizują zbiórki charytatywne, propagują postawę patriotyczną, jak również odwołują się do neofaszystowskich haseł i symboliki, wykrzykują antysemickie przyśpiewki, mają rasistowskie poglądy czy dopuszczają się okaleczeń innych. Dalsza część tekstu to wskazanie zadań w kontekście wychowania i edukacji, obszarów działań, jak również dobrych praktyk, które mogą być fundamentem do budowy programów

profilaktycznych i naprawczych nastawionych na kreowanie w opisywanym środowisku tożsamości twórczej, otwartej, rozumiejącej siebie i innych.

SŁOWA KLUCZOWE: identyfikacja, młodzież, subkultury, tożsamość.

Wprowadzenie

Kim jestem? Dlaczego taki jestem? Kim powinienem się stawać? To pytania, na które próbuje odpowiedzieć młody człowiek w okresie dorastania. Młodzi ludzie nieustannie poszukują siebie, dookreślają swoje JA, wybierając między różnymi rolami oraz identyfikacjami. Samookreślenie dokonujące się na wielu płaszczyznach życia jest kluczowym zadaniem w życiu młodzieży. To problem wielości wyborów – konieczności ryzyka, świadomości konsekwencji dokonanych selekcji, analizy możliwości, odpowiedzialności za siebie. Niestety, swoboda wyboru sprawia, że jednostki coraz częściej nie znajdują potwierdzenia siebie w wybieranych rolach, a wtedy pojawiająca się opcja negatywnej identyfikacji dostarcza możliwości „zaistnienia” i „bycia kimś” – nawet jeżeli społeczeństwo określa jednostkę jako złą np. przestępcę, chuligana czy złodzieja.

W kontekście powyższego zauważamy, że jedną z kategorii stabilizujących obraz siebie staje się identyfikacja grupowa, która pozwala młodym ludziom na zrozumienie własnego JA i otaczającego świata. Dlatego kiedy można podważyć każdą tożsamość i w jej miejsce wprowadzić nową, w wielu przypadkach pierwszoplanowe miejsce wśród młodzieży zajmuje określenie „jestem członkiem jakiejś grupy”, co może świadczyć o poszukiwaniu możliwości zaspokojenia potrzeby przynależności i akceptacji. Jednakże powierzchowna wiedza na temat prawidłowego rozumienia identyfikacji grupowej może mieć dotkliwe implikacje związane z kształtowaniem się osobowości o nieakceptowanych parametrach i z wkroczeniem na ścieżki nie do końca zgodne z normami społecznymi. W skrajnych przypadkach wyrażać się to może w eskalacji wandalizmu i zachowań dewiacyjnych, generowaniu postaw etnocentrycznych czy ksenofobicznych.

Niniejszy tekst jest próbą poszukiwania odpowiedzi na pytanie o tożsamość młodzieży z subkultur kibicowskich. To grupy tylko pozornie jednorodne, w których czas wolny spędza się na kibicowaniu ulubionej drużynie i uczestnictwie w widowisku sportowym. Zróżnicowane formy aktywności przejawiają się w tym, że ich członkowie organizują zbiórki charytatywne, propagują postawę patriotyczną ale również niektórzy z nich odwołują się do neofaszystowskich haseł i symboliki, wykrzykują antysemickie przy-

śpiewki, mają rasistowskie poglądy, dopuszczają się okaleczeń innych, a nawet zabójstw.

Subkultury jako grupy społeczne kształtujące tożsamość młodych ludzi

Szczególnym obszarem testowania przebudowywanej tożsamości w formie niejednokrotnie dyskusyjnej, czy wręcz kontrowersyjnej, są subkultury młodzieżowe (Sawicki 2012). Są to względnie stałe grupy społeczne, które poprzez specyfikę swojego stylu kwestionują albo odrzucają powszechnie akceptowany system norm, wartości i wzorców kultury dominującej. Z racji swojej odrębności funkcjonują na marginesie życia społecznego (Sawicki 2010). Kształtują tożsamość grupową, ich styl charakteryzuje się homogenicznością, mają wyraźne określone granice aktywności, ich członkowie wykazują wysoki stopień zaangażowania, przez co przynależność do grupy postrzegana jest jako stała. Kładzie się w nich nacisk na poglądy i wartości, które postrzegane są jako gest politycznego oporu, nastroje ich członków są zazwyczaj skierowane przeciw mediom, dąży się w nich zarazem do kształtowania i podtrzymania świadomości własnej autentyczności (Muggleton 2004). W kontekście poruszanej problematyki subkultura kibiców piłkarskich (szalikowców) jest to grupa społeczna, wyróżniająca się spośród innej młodzieży strojem zawierającym symbole i barwy klubów, dla których kibicowanie określonej drużynie stanowi czynnik grupowej tożsamości (Pęczak 1992, s. 45). To grupy, w których (nawiązując do koncepcji Waltera Millera) bycie „twardym” (w całej rozciągłości terminu) stanowi wyznacznik zachowań. (Miller 1958). Bywa, że płynna granica między akceptowanymi a odrzucanymi przez społeczeństwo formami kanalizowania agresji zostaje przekroczona. W takiej sytuacji repertuar zachowań cechują wulgaryzmy językowe, brutalizm, akty wandalizmu, w skrajnych przypadkach nawet czyny przestępcze (Stodolski 1998, s. 47). Identyfikacja z subkulturą kibiców piłkarskich stwarza potrzebną do działania przestrzeń, umożliwia utożsamianie się z jej członkami i skupia się wokół określonych idei przewodnich. Ze względu na wskazane elementy stylu subkulturowego może ona zatem być subkulturą dewiacyjną (Piotrowski 2000, s. 23). Warto w tym miejscu także dodać, że funkcjonowanie młodzieżowych subkultur staje się przedmiotem zainteresowań badaczy najczęściej wtedy, kiedy efekty ich działalności są uciążliwe dla społeczeństwa lub wtedy, gdy dana grupa postrzegana jest jako wątpliwe i problematyczne narzędzie kształtowania osobowości i postaw młodzieży (Kawula 2001, s. 291). Bywa także, że zgodnie ze wskazanym przez Stanleya Cohena mechanizmem paniki moralnej wspomniane zachowania de-

wiacyjne to również w znacznej mierze efekt idiosynkratycznej reakcji społecznej, kształtowania dewiacyjnego obrazu kibica, co legitymizuje opresyjne działanie instytucji kontroli (Cohen 2011).

W polskiej literaturze można spotkać się z kilkoma propozycjami typologii grup kibicowskich, najczęściej wyróżnia się wśród nich (Kowalski 2002):

- Animals – jest to grupa osób, która praktycznie nie interesuje się sportem. Mecze piłkarskie traktują jako okazję do wszczynania bijatyk.
- Zadymiarze – osoby o podobnych parametrach, co animalsi. Różnica dotyczy na minimalnie większym zainteresowaniu wydarzeniami sportowymi.
- Official hooligans – grupa osób wykazująca się znacznym stopniu identyfikacji ze swoim klubem. Celami tej grupy są: uczestnictwo w meczach oraz udział w tak zwanych „ustawkach”.
- Ultras – są to ludzie fascynujący się widowiskiem sportowym i zajmujący się przygotowaniem opraw meczowych. Grupa ta wykazuje mniejszą skłonność do udziału w bójkach.
- Szalikowcy – osoby pasjonujące się sportem. Cechuje ich sporadyczne uczestnictwo w bójkach, zazwyczaj ma on charakter obronny.
- Kibice – grupa zasiadająca na „młynie”. Wyposażona w różne akcesoria: szaliki, flagi, trąbki.
- Fanatycy – osoby o rozległej wiedzy na temat sportu. Starają się uczestniczyć we wszystkich meczach swojej drużyny niezależnie od odległości (tamże).

Rozróżnienie poszczególnych grup kibiców przez Radosława Kowalskiego jest na pewno wartościowe (wyróżnia on grupy o cechach pozytywnych, które mogą być płaszczyzną kreowania tożsamości zintegrowanej – pozytywnej, jak również wskazuje na grupy pseudokibiców, umożliwiające identyfikacje nieakceptowane społecznie). Kibicowanie to również specyficzna działalność, która nie jest nastawiona na to, aby wytwory jej miały służyć czemuś w przyszłości, ale jest po prostu zabawą (Znaniński 2001). W tej sferze osób jednostka nie ma trwałych zadań do wykonywania, ale musi dostosowywać się do pozostałych uczestników zabawy. Krąg kibiców, to entourage zajmujący się wymyśleniem nowych form ludycznej ekspresji, w których uczestniczą jego członkowie (tamże). Te zabawy to: uczestnictwo w meczach i projektowanie „opraw”, organizacja akcji charytatywnych jak również bójki, ustawki oraz różnego rodzaju formy wandalizmu. Odnalezienie treści ludycznych w działaniach kibiców nie stanowi więc problemu. Zabawa związana jest z czasem, ma określone granice, nie ma żadnego celu poza samą sobą, polega na poczuciu, że stanowi miły odpoczynek poza wymogami powszedniego życia (Huizinga 2007).

Problem identyfikacji a zachowania dewiacyjne

Identyfikacja z grupą może być sposobem rozwiązywania problemów kształtowania się własnej tożsamości. Do walorów identyfikacji grupowej można zaliczyć:

- ułatwienie samoidentyfikacji;
- potwierdzenie swojego związku ze światem zewnętrznym;
- podniesienie poczucia orientacji w świecie;
- potwierdzenie słuszności własnych wyborów;
- wzrost poczucia kontroli otoczenia przez wykorzystanie siły grupy;
- podniesienie samooceny dzięki akceptacji grupy (Pospiszyl 2012).

Jednakże funkcjonowanie w młodzieżowej subkulturze może prowadzić także do zachowań problemowych i działalności opartej na potęgowaniu agresji i przemocy wobec innych ludzi. Taka aktywność oraz bezkrytyczne przyjmowanie pejoratywnych wzorów od grupy, w której się funkcjonuje prowadzi do kształtowania się tożsamości określanej przez Erika Eriksona (1968) jako negatywnej, opartej na identyfikacjach i rolach, które w krytycznych sytuacjach rozwoju były przedstawiane jako niepożądane czy niebezpieczne. W tym kontekście Zbyszko Melosik i Tomasz Szkudlarek pisząc o współczesnych społeczeństwach konsumpcyjnych ery globalizacji podkreślają, że mamy do czynienia z kryzysem grup o charakterze narodowym (1998, s. 77). W analizowanym zakresie szczególnie znaczenie odgrywa tożsamość typu brzytwa – w przypadku, której sfragmentaryzowana tożsamość rekonstruuje się w specyficzny monolit oparty na etnocentryzmie, fundamentalizmie czy nacjonalizmie (tamże, s. 59–67).

Pierwszym przykładem zachowania agresywnego kibiców piłkarskich jest aktualne zdarzenie po meczu Jagiellonii Białystok z Pogonią Szczecin, gdzie doszło do dyskryminacji rasowej i eskalacji nienawiści wobec piłkarza z Białegostoku: „Kibice Jagiellonii, część z nich, po meczu z Pogonią opluli i zwyzywali Ugo Ukaha. Wina jego była taka, że ma czarny kolor skóry – więc żadna¹. [...] Według świadków, Ugo Ukah został opluty, kiedy po meczu razem z innymi piłkarzami i trenerami podszedł do sektora w którym siedzieli kibice z Białegostoku”².

¹ <http://www.poranny.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20120930/EKSTRAKLASA/120939992> (dostęp: 16.04.2013).

² <http://www.poranny.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20120930/EKSTRAKLASA/120939992> (dostęp: 16.04.2013).

W tym miejscu warto przypomnieć „małpie” okrzyki skierowane do czarnoskórego piłkarza Jegiellonii, Rodne’a, jak również transparent „Roger nigdy nie będzie Polakiem”. Młodzi ludzie uczestniczący w tych zdarzeniach, jeżeli kierujemy się podziałem grup kibicowskich opisanych przez R. Kowalskiego, zaliczają się do „fanatyków” i „kibiców”. Jednak zachowanie ich jest odwrotne do opisanego i wiąże się z podporządkowaniem Innego, dominowaniem nad nim czy ukazaniem jego słabości. Można przyjąć tezę, że młody człowiek pod wpływem identyfikacji z grupą zmierza ku kreowaniu siebie jako jednostki ksenofobicznej.

Warto również zwrócić uwagę na wydarzenie, które miało miejsce podczas rozgrywek pomiędzy lokalnymi drużynami piłki nożnej: „...podczas meczu miejscowego Sokoła z Puszcą. W trakcie drugiej połowy spotkania w kierunku grającego w hajnowskiej drużynie Nigeryjczyka (Jeffrey’a Nwokeji) jeden z kiboli rzucił bananem³”.

Prezes Puszczy Hajnówka Mirosław Awksentiuk tak oto komentuje opisaną sytuację: „To przejaw czyjejś głupoty, na temat której nie warto zabierać głosu⁴”.

Mamy nadzieję, że powyższa wypowiedź była spowodowana spontaniczną reakcją. Jeżeli dochodzi do takich sytuacji, to osoby związane z piłką nożną w społeczności lokalnej zobligowane są do organizacji działań mających na celu poprawę bezpieczeństwa zawodników, jak również wdrażania projektów prowadzących do minimalizacji problemu chuligaństwa stadionowego.

Kolejną ilustracją wpływu grupy na kształtowanie się tożsamości młodego człowieka było zabójstwo kibica Wisły Kraków oraz pojawiające się na temat tej tragedii opinie. Te fakty także mocno poruszyły środowisko piłkarskie: dziennikarzy, piłkarzy, kibiców, którzy postanowili wypowiedzieć swoje zdanie. Jeden z czołowych polskich futbolistów Andrzej Iwan tak komentuje wydarzenie związane ze śmiercią kibica Wisły Kraków: „...Po tym, co się wydarzyło, obrzydzenie do tego środowiska urosło we mnie tak, że – przepraszam – ale nie jestem w stanie zachować obiektywizmu, mówiąc o Cracovii. Po prostu nie jestem i tyle. Może to nieprofesjonalne, ale ja już nie dam rady. Nie zniosę widoku tych idiotów, którzy przechadzają się przed kabiną komentatorską w bluzach z napisem «dog hunter», by za moment zaintonować antywiślackie pieśni, w rytm których bawi się cały stadion. Nie potrafię podać ręki

³ <http://wiadomosci.onet.pl/regionalne/bialystok/jeffrey-nwokeji-zniewazony-kibole-z-sokolki-rzucal,1,5273802,region-wiadomosc.html> (dostęp: 16.04.2013).

⁴ Tamże.

pseudo dyrektorowi, który buduje barykady w Internecie i nawołuje do jeszcze większej nienawiści, pisząc, że «w Krakowie bez zmiany, pies zawsze j...ny»⁵.

Ta wypowiedź poruszyła internautów, którzy tak oto zareagowali na wpis i powyżej opisaną sytuację⁶:

„...Jednego debila mniej! Darus taki niewinny [...] buhaja [...] cały czas miał doczynienia z nozami, maczetami, siekierami itp. JEDEN IDIOTA MNIEJ!!!...”

„...A Ty Iwan K...O, gdzie byłeś jak Twoja z...a wiśla odj...a MARIEGO...”

„...Panie Andrzeju, Proszę o zdefiniowanie definicji: Hipokryta 17.01.2011 – mówi to cos Panu...”

„Jednego debila mniej! Taki biedaczek, trzeba było iść z córką na lody, a nie na ustawkę! Ma na co zasłużył!...”

„...wykopać scierwo Dariusza z grobu, powiesić na następnym meczu Craxy z wisła i podpalić razem z szalikami biały p...y:D:D:D”

„...Kto dogonił psa?,kto dogonił psa?,Cracovia!,Cracovia!,Cracovia!...”

Powinno się także zauważyć komentarze osób osadzone na drugim biegunie:

„...daj spokój Andrzej [...] bandyta zabił bandytę [...] tragedia to jest jak sie normalną matkę czy ojca traci...”

[...] Ajwen – szacunek. J...ć żydowskie ścierwa!...”

„...wy wszyscy z kielc czy innych warszaw nie macie pojęcia jak sie tu żyje, prawda jest taka że wojna zwana świętą trwa 24h 7 dni w tygodniu, to nie jest wyjście na mecz raz na 2 tygodnie to jest życie ze śmiertelnym wrogiem twarzą w twarz, i mówiąc śmiertelnym nie przesadzam, wychodzisz z domu i wszędzie na ulicy, w sklepie, pracy czy tramwaju trwa WOJNA! raz są to żarty w pracy, raz jest to grupa parchów gotowa pokroić cie na kawałeczki, i nie jest to bojówka craxy ale zwykle małolaty z osiedla i dlatego śmierć smieci takich jak człowiek nie robi na mnie żadnego wrażenia jeżeli już to tylko pozytywne bo jemu i jemu podobnym zawdzięczamy sytuacje w Krakowie! ludzie bez honoru którzy nie cofną się przed przyjęciem w swoje szeregi przetrzutów z wrogiej ekipy wręcz sami chodzą za nimi żeby tylko mieć wrażenie że «rządzą w Krakowie»...⁷”

⁵ <http://www.weszlo.com/blog/32> (dostęp: 16.04.2013).

⁶ Zachowano oryginalną pisownię.

⁷ <http://www.weszlo.com/blog/32>, (dostęp: 16.04.2013).

To tylko nieliczne wypowiedzi, które ukazują jak bardzo wysoki jest poziom nienawiści i agresji pomiędzy zwolennikami krakowskich klubów. W tym miejscu zasadne wydaje się pytanie: jak w XXI wieku można mieć takie opinie i poglądy i nie wstydzić się ich wyrażać publicznie? Równocześnie Krzysztof Stanowski zauważa, że na blogu A. Iwana trwa dyskusja kibiców na temat wpisu:

„...może i teraz zabito kolejnego kibica, ale wcześniej było na odwrót, tzn. zginął ten z konkurencji. A w ogóle to rachy, ciachu i do piachu. Nasi zabili, ale wasi jeszcze gorsi. Patrz na swój ogródek, stary dziadzie!...”⁸

K. Stanowski dodaje, że:

...Mordercy chodzą na Wisłę, mordercy chodzą na Cracovię, jedni i drudzy sądzą, że są tylko tymi, którzy wyrównują rachunki. Teraz wiślacy rozpaczają, że zabito jednego z nich, ale moim zdaniem są współwinni: fetując podczas meczu derbowego zabicie fana Cracovii, zwyczajnie nakręcali spiralę morderstw. Jak się broni morderców własnych, to niestety broni się też morderców cudzych i w całym tym makabrycznym przedstawieniu odgrywa się rolę tępej, rozentuzjasmowanej publiki. Teraz fetować będą kibice Cracovii i tak się to życie kulturalne Krakowa będzie toczyć. Łowcy Psów kontra Łowcy Żydów, czyli nasi/wasi i wasi/nasi mordercy...”⁹

Ponadto na oficjalnej stronie Stowarzyszenia Kibiców Wisły Kraków zakupić można kalendarz na 2013 rok. Kalendarz zaprojektowany został tak, że na jednym zdjęciu można zauważyć, że ktoś na kogoś napada:

„...Żeby być precyzyjnym – nie takie «ktoś» na «kogoś», tylko bandyci z Wisły na bandytę z Cracovii. A żeby być jeszcze bardziej precyzyjnym – to podobno moment ataku na niejakiego «Mastera»”¹⁰

Ross Kemp w filmie dokumentalnym ”Ross Kemp on Gangs” stara się dotrzeć do przedstawicieli kibiców, którzy tworzą różnego rodzaju bojówki. Udaje mu się przeprowadzić wywiad z osobami mającymi układy i walczącymi u boku Stilon Fighters¹¹. W dyskusji pyta rozmówcę, co skłoniło jego do przyjęcia neonazistowskiej ideologii?:

⁸ http://www.weszlo.com/news/12050-Za_te_lekcje_patriotyzmu_to_ja_bardzo_dziekuje (dostęp: 16.04.2013).

⁹ Tamże.

¹⁰ http://www.weszlo.com/news/12272-W_Krakowie_bez_zmian_patologia_patologia_i_jeszcze_raz_patologia, (dostęp: 16.04.2013).

¹¹ Chulińska grupa KS Stilon Gorzów Wielkopolski.

„Nigdy nie lubiłem innych ras, na przykład chodzi czarnuch po mojej ulicy, albo coś, denerwuje mnie to, wszędzie do wszystkiego się pchają. Po prostu nienawidzę ich, nie?...”

Następnie rozmawia z przedstawicielem Stilon Fighters i również pyta o ich przekonania:

„...to mój kraj i najważniejsi są Polacy. Nie jestem nazistą tylko patriotą. Kocham swoją ojczyznę i swoich rodaków...”

Jacek Purski z organizacji „Nigdy Więcej”, tak dużego zainteresowania subkulturą kibiców piłkarskich u młodych ludzi upatruje w szeregu różnych przyczyn:

„Chcą gdzieś przynależeć, szukają tożsamości, czasami przyczyną są problemy finansowe, panuje tu również bezrobocie, mają dużo wolnego czasu a chcą coś zrobić...”¹²”

I dodaje:

„...ochotnicy niektórych ultrapravicowych organizacji rekrutują na stadionach nowych członków, doskonale wiedzą, że na trybunach ich nacjonalistyczne i rasistowskie idee trafiają na podatny grunt...”¹³”

Są tylko nieliczne przykłady z bieżących wydarzeń, które przedstawiają grupę kibiców sportowych jako osoby naruszające porządek i obowiązujące normy społeczne, nie tylko podczas meczów piłki nożnej, ale również przed i po spotkaniach oraz na trasach dojazdowych do stadionu (Piotrowski 2002, s. 52). Łatwo także zauważyć, że osoby te charakteryzuje elastyczność i „dryfowanie” pomiędzy wyborem, do której grupy przynależeć. Z łatwością dzisiaj mogą identyfikować się z grupą „hooligans”, by za moment należeć do „fanatyków” i podążać za swoją drużyną.

Ku jakiej edukacji w wychowaniu resocjalizującym?

Wobec tego aktualnie stajemy wobec zasadniczych problemów: jak edukować i wychowywać dzieci i młodzież, aby rozumiały różnorodności, świadomie uczestniczyły w procesach integracji przy równoczesnym zachowaniu własnego JA? Jak wychowywać młodzież, a w szczególności osoby zagrożone demoralizacją i niedostosowaniem społecznym, aby zechciały zauważyć, że każ-

¹² R. Kemp (2006), Ross Kemp on Gangs [CD-ROM], [video], United Kingdom.

¹³ Tamże.

dy człowiek jest odmienny na swój sposób, że dzisiejszy świat jest różnorodny, że nikt nie chce żyć w poczuciu niebezpieczeństwa, niepewności i zagrożenia? Ludziom potrzeba wiedzy na temat odmienności innych, umiejętności otwarcia się na innych. Ustawicznej nauki o sobie i o Innych. Wzbogacania siebie i otaczającej rzeczywistości. Jan Józef Lipski w swoich wypowiedziach wielokrotnie zwracał uwagę, że „...szowinizm, megalomania narodowa, ksenofobia, czyli nienawiść do wszystkiego, co obce, egoizm narodowy – nie dadzą się pogodzić z chrześcijańskim nakazem miłości bliźniego. W przypadku patriotyzmu natomiast jest to możliwe. Tak jak szczególna miłość w rodzinie nie musi i nie powinna przeszkadzać miłości bliźniego, tak i umiłowanie wspólnoty narodowej winno być podporządkowane tej samej nadrzędnej normie moralnej. Patriotyzm jest z miłości – i do miłości ma prowadzić, jakakolwiek inna jego forma jest deformacją etyczną (Lipski 1992, s. 14).

W tym kontekście zadaniem szczególnie istotnym wydaje się wzmocnienie domowej, środowiskowej i szkolnej edukacji patriotycznej. Patriotyzm oznacza umiłowanie tego, co ojczyście, to znaczy historii, tradycji, obyczajów, zwyczajów, języka czy nawet krajobrazu ojczyściego. Obejmuje również dzieła, wytwory rodaków i owoce ich geniuszu. Patriotyzm jako miłość do ojczyzny, przyznaje innym ludziom, wszystkim narodom takie same prawo jak i własnemu, jest drogą do uporządkowanej miłości społecznej (Jan Paweł II 2005, s. 71–73). Warto zwrócić również uwagę, że na mocy *Ustawy o systemie oświaty z 7 września 1991 roku* przypisuje się szczególną uwagę: kształceniu i wychowaniu, które powinny służyć rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości do ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich opierając się na zasadach solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności¹⁴. Przy tym trzeba unikać ryzyka, aby funkcje edukacji patriotycznej nie przerodziły się w uznawanie tylko dobra własnego narodu i dążenia tylko do niego, bez liczenia się z prawami, postawami, poglądami innych. Wówczas mamy do czynienia z generowaniem nacjonalizmów. Jest to często widoczne w programach wypracowanych przez szkoły, gdzie w założeniach i celach trudno odnaleźć treści związane z różnorodnością świata, odmiennością innych, szacunkiem dla kulturowego zróżnicowania ludzkości i jej dziedzictwa, tolerancją dla odmienności, respektowania praw mniejszości, solidarności międzyludzkiej.

¹⁴ Ustawy o systemie oświaty z 7 września 1991 roku.

Dlatego więc celem takich projektów powinno być kreowanie tożsamości narodowo-państwowej, to znaczy tożsamości otwartej, związanej z naszym odziedziczonym ja, poczuciem własnej autonomii, wartości i godności bycia sobą z jednoczesną otwartością na Innych. Projekty powinny być nastawione na wdrażanie do odczuwania zakorzenienia w kulturze rodzinnej, w społeczności lokalno-parafialnej (patriotyzm lokalny), przy jednoczesnym kształtowaniu poczucia więzi z własną grupą etniczną lub narodową (patriotyzm narodowy), więzi z państwem, w obrębie którego te grupy funkcjonują (patriotyzm państwowy). Jak również więzi z kulturą europejską, globalną (patriotyzm europejsko-globalny). Etap ten dotyczy wchodzenia w tożsamość charakteryzującą się nieskończonością, wielowymiarowością, dynamiką. Dotyczy łączenia wszystkich warstw tożsamości w jeden spójny system (Nikitorowicz 2009, s. 383). Wszystkie te komponenty pozwalają zauważać innych z ich historią, różnicami i podobieństwami, uświadamiać sobie specyfikę odrębności i wspólne dziedzictwo ludzkości. Chodzi więc o wszelkie wpływy i działania, które powinny sprzyjać rozwojowi jednostki i grup w taki sposób, aby w maksymalnym stopniu ludzie stawali się twórczymi i świadomymi członkami wspólnot, w których żyją.

Wnioski dla praktyki

Konkludując można stwierdzić, że w omawianych przykładach kształtowanie się tożsamości młodych ludzi (wspomnianej tożsamości typu „brzytwa”) może przybrać niepokojące formy. Przynależność do określonej grupy ludzi, którzy w wielu przypadkach eksponują zachowania agresywne i nieakceptowane społecznie pozwala młodym ludziom podnieść samoocenę czy potwierdzić słuszność własnych wyborów – definiujących tożsamość grupową przy umniejszeniu/dewaluacji roli i znaczenia tożsamości jednostki. Bycie w zbiorowości staje się ważniejsze aniżeli określenie siebie w wymiarze jednostkowym. Dlatego tak istotne są zadania stawiane przed współczesnym wychowaniem i kształceniem na wszystkich szczeblach systemu oświaty. Edukacja staje przed niewyobrażalnie trudnym wyzwaniem kształtowania stosunku do Innych, postrzeganych wielowymiarowo: od wyglądu fizycznego, poprzez religię, pochodzenie i miejsce zamieszkania. Powinno się szukać sposobów na to, aby niwelować przemoc i agresję oraz minimalizować skutki irracjonalnego myślenia o rzekomej nierówności biologicznej, społecznej, o wyższości jednej grupy nad drugą.

Mając na uwadze wyżej opisane przypadki i sytuację w polskim świecie kibicowskim, wszystkim osobom zaangażowanym w pracę edukacyjną na poziomie podstawowym można zaproponować zapoznanie się z programami

uwrażliwiania kulturowego. Największy wpływ na relacje człowieka ma fakt dokonywania przez niego rozróżnienia na płaszczyźnie jednostkowej JA–ON oraz grupowej MY–ONI. W sferze społecznej dokonanie takiego zróżnicowania odgrywa ważną rolę w procesie kształtowania się tożsamości zbiorowej i pozwala na ustalenie kto w danym środowisku jest członkiem tej samej grupy (My), a kto jest członkiem grupy odrębnej (Oni) (Nikitorowicz 2003, s. 104–200).

Przykładem dobrych praktyk może być także akcja mająca na celu pomoc w przełamywaniu rasowych stereotypów. Pochodzący z Senegalu Mamadou Diouf, znany między innymi ze współpracy z Voo Voo, rozśpiewał i rozklaskał uczniów Szkoły Podstawowej nr 11 w Białymstoku. Zadaniem osób odpowiedzialnych za kształtowanie się tożsamości jest właśnie organizowanie działań profilaktycznych i stwarzanie szans na ochronę dzieci przed występującymi już czynnikami ryzyka.

Trzeba też zwrócić uwagę na inne działania, które mają na celu minimalizowanie postaw destruktywnych, kształtowanie postaw pozytywnych i kreowanie nowych parametrów tożsamościowych. Jednym z takich działań jest projekt: „Jestem kibicem przez duże K”, który ma na celu: podniesienie poziomu świadomości dzieci, rodziców, opiekunów w zakresie kulturalnego kibicowania czy modelowanie zachowań dzieci i młodzieży poprzez działania związane z angażowaniem sportowców odnoszących sukcesy. Osoby zaangażowane w projekt prowadzą działania w ramach profilaktyki uniwersalnej i selektywnej¹⁵. Projektem, godnym zainteresowania jest: „Kibice Razem”. Koncept skierowany jest do pomysłowych, aktywnych i innowacyjnych kibiców. Osób oddanych swojej drużynie i równocześnie chcących aktywnie rywalizować z kibicami innych klubów. Celem projektu jest zachowanie konkurencji między kibicami, która stanowi o kolorycie futbolu i czyni go jedynym w swoim rodzaju widowiskiem, lecz równocześnie oczyszczenie jej z elementów nienawiści i przemocy¹⁶.

Wyżej opisane działania mogą prowadzić do wykreowania nowych parametrów osobowych i społecznych młodego człowieka, jak również mogą pomóc wyposażyć w nowe umiejętności umożliwiające i pomagające w nawiązaniu poprawnych relacji międzyludzkich. Prawidłowa identyfikacja z grupą w konsekwencji prowadzi do uzyskania nowych kompetencji społecznych oraz do pozytywnego i twórczego funkcjonowania w świecie. Co więcej, takie dzia-

¹⁵ <http://www.kwp.radom.pl/upload/file/Prewencja/kibic%20przez%20K/zalozenia%20akcji.pdf> (dostęp: 16.04.2013).

¹⁶ <http://www.kibice-razem.pl/content/blogcategory/4/27/> (dostęp: 16.04.2013).

łania przyczynią się do minimalizacji „kibolskiego” stygmatu ciążyącego na środowisku kibiców piłkarskich.

Bibliografia

- Cohen S. (2011), *Folk Devils and Moral Panics*, Routledge, London–New York.
- Erikson E. (1968), *Childhood and Society*, W. W. Norton & Company, New York.
- Huizinga J. (2007), *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, Czytelnik, Warszawa.
- Jan Paweł II. (2005), *Pamięć i tożsamość*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków.
- Kawula S. (2001), *Współczesne podkultury młodzieżowe: kontestacja czy przestępczość*, [w:] *Deviacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*, Urban B. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Kowalski R. (2002), *Potomkowie Hooligana, szalikowcy. Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Lipski J.J. (1992), *Dwie ojczyzny, dwa patriotyzmy (uwagi o megalomanii narodowej i ksenofobii Polaków)*, Otwarta Rzeczpospolita, Warszawa.
- Miller W. (1958), *Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency*, [w:] „Journal of Social Issues”, Vol. 14, Issue 3.
- Melosik Z., Szkudlarek T. (1998), *Kultura, tożsamość, edukacja. Migotanie znaczeń*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Muggleton D. (2004), *Wewnątrz subkultury. Ponowoczesne znaczenie stylu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Nikitorowicz J. (2009), *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Nikitorowicz J. (2003), *Kreowanie tożsamości dziecka*, GWP, Gdańsk.
- Pęczak M. (1992), *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo Semper, Warszawa.
- Piotrowski P. (2002), *Grupowe zachowania chuligańskie: uwarunkowania psychospołeczne i aspekty prawne*, „Przegląd Policyjny” nr 1.
- Piotrowski P. (2000), *Szalikowcy. O Zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych*, Toruń.
- Pospiszyl I. (2012), *Identyfikacja z grupą jako sposób rozwiązywania problemów własnej tożsamości*, [w:] *Tożsamość grupowa dewinatów a ich reintegracja społeczna, część II*, Ambroziak W., Kieszkowska A. (red.), Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Sawicki K. (2012), *Młodzież a zachowania dewiacyjne z perspektywy teorii reakcji społecznej*, [w:] *Młodzież – Kultura – Tożsamość*, Bajkowski T., Sawicki K. (red.), Wydawnictwo Trans Humana, Białystok.
- Sawicki K. (2010), *Subkultury*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Pilch T. (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Stodolski W. (1998), *Kultura dewiacji*, „Prawo i Życie”, 4 sierpnia.
- Znaniecki F. (2001), *Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości*, PWN, Warszawa.